

BLEKINGE TEKNISKA HÖGSKOLA VT 2010

Sektionen för Management

Samhällsvetarprogrammet för lärande, utveckling och kommunikation

”Vem blir jag i det här landet?”

KANDIDATARBETE I PSYKOLOGI

Författare: Lena Pettersson Nygren
Handledare: Erik Lindström

Blekinge Tekniska Högskola, Sektionen för Management

Arbetets art: Examensarbete i psykologi 15 hp

Titel: "Vem blir jag i det här landet?"

Författare: Lena Pettersson Nygren

Handledare: Erik Lindström

”VEM BLIR JAG I DET HÄR LANDET?”

På grund av krig eller andra umbäranden i hemlandet tvingas människor på flykt från olika delar av världen. En del av dessa kommer till Sverige. Under de senaste åren har en ny grupp flyktingar kommit till vårt land. De ensamkommande flyktingbarnen, som utgör en extra utsatt grupp då de inte bara ska hantera upplevda kriser och migrationskris, utan också genomgå den kris tonårsperioden med identitetssökande innebär. Syftet med föreliggande intervjustudie är att öka kunskapen om dessa flyktingbarns situation, gällande identitetsskapande under påverkan av migrationskris och tonårskris. Genom en tematisk analys redovisas resultatet, vilket pekar på vikten av stöd bland annat för orientering i den nya kulturen, för att främja identitetsskapandet. De resurser som finns runt de ensamkommande flyktingbarnen behöver ses över och omfördelas, personal behöver utbildas och detta måste ske med det enskilda barnets psykiska välbefinnande i fokus.

Flyktingar har funnits i alla tider. På grund av krig, svält, naturkatastrofer och många andra skäl har människor sökt skydd i andra länder. Till vårt land kommer varje år ett stort antal flyktingar med förhoppningen om att få en fristad där de kan leva i trygghet. Många har fruktansvärda erfarenheter med sig från förföljelse, fångenskap och tortyr. En del av dessa flyktingar är barn som anländer till Sverige utan sina föräldrar eller andra släktingar. Dessa barn ska utan stöd av anhöriga få fotfäste i ett nytt land med ett annat språk och en annan kultur. De flesta ensamkommande barnen är pojkar i tonåren. Deras situation är på många sätt komplicerad eftersom de förutom den normala migrationskrisen också saknar föräldrastöd, samtidigt som de kanske brottas med traumatiska minnen från flykten och tiden i hemlandet. Dessutom är de tonåringar som ska skapa sig en identitet, precis som alla andra tonåringar. Denna identitet ska de forma utan närvarande naturliga förebilder som fadern och andra manliga släktingar och kamrater. Den mansbild de möter i den nya kulturen är okänd och främmande för dem (Hofstede & Hofstede, 2005). I vilken utsträckning påverkar kriser identitetsskapande? Vilken betydelse har de människorna som har som arbetsuppgift att möta de här barnen? Om personer som möter barnen kan öka det enskilda barnets känsla av sammanhang och förståelse, och därigenom underlätta identitetsskapandet och psykiskt välbefinnande, påverkar detta barnens framtid? Föreliggande arbete kan visa på det behov som finns hos denna ökande grupp av flyktingar, och vad som kan göras för att underlätta deras situation. För att förstå vidden av den problematik som gruppen ställs inför presenteras teorier om kriser i allmänhet, migrationskris, identitetsskapande under inverkan av kris, samt forskning från det interkulturella området.

Kriser

De flesta människor genomgår under livet olika former av kriser, både utvecklings-psykologiskt förklarade kriser (von Tetzchner, 2005), och traumatiska kriser som en skilsmässa eller en närståendes död (Cullberg, 2006). När en kris inträffar, oavsett om det är en personlig kris som bara rör den enskilde personens närmaste krets eller om det är en större katastrof, är förloppet personen genomgår likartat. En ofta använd modell är Johan Cullbergs (2006) som publicerades första gången 1975 i boken *Kris och utveckling*. I boken beskrivs fyra faser, vilka nu kommer att sammanfattas kortfattat.

Chockfasen som varar allt ifrån några ögonblick till några dygn. Här hålls verkligheten borta, personen orkar inte ta in det som hänt. Individerna kan i den här fasen verka lugn och samlad på ytan, men under ytan är det kaos. Personer i den här fasen har svårt att ta till sig det man säger, muntlig information uppfattas inte. Helt orationellt beteende är inte ovanligt, som att personen börjar skratta eller vara helt paralyserad. (Cullberg, 2006). Chockfasens reaktion gör det möjligt för personen att mobilisera de psykologiska resurser som krävs för att hantera det yttre hotet. Det förekommer att människor i efterhand upplever att de "ser sitt liv spelas upp" inom sig. Detta sker när medvetandet letar bland minnen för att söka efter likartade situationer för att hitta en möjlig lösning samtidigt som man försöker koppla detta till inkommande information. I detta skede är det inte heller ovanligt att man känner sig som om man inte är med i situationen utan ser en film spelas upp. Det är inte heller ovanligt med förändrad tidsupplevelse. Väntan på hjälp som i verkligheten tog 10 minuter kan i efterhand kännas som om man fick vänta flera timmar. Personer i chockfas kan också uppleva vad som betecknas som *superminne* där sinnesintrycken inpräglats med en större intensitet och detaljrikedom. (Dyregrov, 2002)

Reaktionsfasen tillsammans med chockfasen bildar *den akuta krisen*. Den akuta krisen bör inte tillåtas pågå mer än fyra till sex veckor. *Chockfasen* övergår i *reaktionsfasen*, när personen börjar öppna sig för att det som hänt (eller hotar att hända) är verkligt. Försvarsmekanismer mobiliseras för att orka möta krisen. Dessa kan bestå i regression, förnekelse, rationalisering eller isolering av känslor. Dessa försvarsmekanismer är ofta omedvetna och inte möjliga för den drabbade att påverka. Ett mer medvetet försvar är undertryckande av känslor, där man försöker låta bli att tänka på händelsen, eller "ta sig samman" för att inte visa omgivningen hur man mår innerst inne. Detta har visat sig förlänga reaktionsfasen och därmed krisförloppet. I denna fas försöker den drabbade också ofta finna en mening med det som hänt, och det är lätt att personen söker orationella anledningar till det som inträffat. Skuld-känslor för att man själv skulle framkallat händelsen är vanliga. Det finns en mängd olika reaktionssätt under reaktionsfasen, och inte något är fel. (Cullberg, 2006) Tidigare upplevelser, genetiskt arv, aktuell livssituation, egen uppväxtmiljö och krisens betydelse för individen är faktorer som påverkar reaktionerna, och är av stor betydelse för hur en person klarar att hantera en kris. (Michel, Lundin & Otto, 2001) Meningssökandet kan också hänföras till begreppet KASAM som innefattar *Begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet*, där just meningsfullhet beskrivs som den viktigaste faktorn (Antonovsky, 1991; Michel et al., 2001) Det mest skrämmande hotet eller situationen är den där hotet är okänt och inte kontrollerbart, just på grund av att vi inte känner vare sig begriplighet eller hanterbarhet. Då är det också omöjligt att förstå meningen med det som händer (Dyregrov, 2002). Överlevande från andra världskrigets koncentrationsläger vittnar om att de försökte se en mening i det som skedde och därför fick kraften att inte ge upp. (Antonovsky, 1991; Michel et al., 2001)

Bearbetningsfasen är den fas där individen börjar vända sig mot framtiden igen. Denna fas pågår under olika lång tid, beroende på den personliga betydelsen av traumat. En period på ett halvt till ett år är en tidsrymd som nämns i litteraturen (Cullberg, 2006). Perioden är kritisk så till vida att verklighetsförvanskningen nu måste brytas för att man ska kunna komma vidare. Om idealisering av en förlorad anhörig eller det "gamla" livet fortsätter bör omgivningen reagera för att personen ska få hjälp och inte fastna i sin sorg (Cullberg, 2006).

Nyorienteringsfasen kan sägas ha inträtt när den drabbade kan leva med händelsen som en del av livet som aldrig kommer att glömmas, och inte heller ska glömmas. Nya intressen och nya

relationer gör att livet går vidare trots det inträffade. Årsdagar och andra påminnelser om det som hänt kommer att orsaka smärta under lång tid, kanske under hela livet, men är ändå något man klarar av att leva med. Om man råkar ut för en liknande situation i framtiden är det normalt att det gamla traumat återupplevs och kommer att påverka hur vi hanterar den nya situationen (Cullberg, 2006; Dyregrov, 2002; Michel et al, 2001)

Krisreaktioner hos barn

Eftersom barns krisreaktioner ofta inte uttrycks som hos vuxna pekar Dyregrov (2002) på beteenden som särskilt vanliga reaktioner i samband med, och efter, kriser. Beteenden som bör uppmärksammas menar Dyregrov (2002) är följande:

Tabell 1. Barns krisreaktioner (Dyregrov, 2002)

Tecken på kris, reaktioner hos barn

irritabilitet och aggression
isolering och undandragande
fysiska eller somatiska reaktioner, som huvudvärk, ont i magen, muskelspänningar
separationsångest och klängighet
regrediering
nervositet
depression och nedstämdhet
rastlöshet

I sin bok *Barn och trauma* (1997, s 68) pekar Dyregrov på följande observandum som bör leda till att man kontaktar psykiatrisk expertis:

Tabell 2. Allvarliga tecken på krisreaktioner hos barn (Dyregrov 1997)

Tecken som bör leda till kontakt med psykiatrisk expertis

barnet drar sig undan vänner och vuxna
barnets uppträdande ändras drastiskt (och återgår inte till det normala)
barnet utvecklar fobiska reaktioner
barnet pratar om att skada sig självt eller ta sitt liv
barnet reagerar med starka självförelser
skolarbetet försämras
efterreaktionerna är starka och förändras inte
barnet uppvisar starka bortträngningsreaktioner under en längre tid
hallucinationer eller osammanhängande prat
konstanta grubblerier omkring det som skett

Migrationskrisen

De olika krisfaser som presenterats här ovan är de som ofta hänvisas till, men *migrationskrisen* eller *flyktingkrisen* skiljer sig en del från dessa. Tre beskrivningar av flyktingkrisen kommer här att redovisas.

Migrationskrisen enligt Hofstede och Hofstede

Hofstede och Hofstede (2005) beskriver förloppet ur ett interkulturellt perspektiv. Den första fasen benämner författarna *eufori* - en sorts smekmånad där man ofta är överdrivet positiv till den nya kulturen. Nästa fas blir *kulturchock* där man upptäcker att mycket av det man tillägnat sig tidigare i livet, som språk, sociala spelregler, sedvanor och ritualer inte är gångbara i den nya kulturen. Man fokuserar på det som är annorlunda och idealiserar det gamla landet i takt med att man uppfylls av en känsla av hjälplöshet och sorg över sin situation. Man inser att man ska försöka påbörja ett nytt liv i den nya, främmande och skrämmande miljön. De negativa tankarna överväger här, och många flyktingar får depressiva symptom under den här tiden. Efter en tid övergår detta i *anpassningsfasen* där man långsamt lär sig fungera under de nya förhållandena och integrering i nya sociala nätverk påbörjas. Den slutliga fasen är vad författarna kallar *det stabila sinnestillståndet* som kan utvecklas på olika sätt. Det kan fortsätta vara negativt jämfört med hur det var i hemlandet, lika bra som i hemlandet, eller upplevas som mycket bättre än i hemlandet. Dessa tre olika varianter är stabila sinnestillstånd med olika nivå av positiv inställning till den nya tillvaron. (Hofstede &

Hofstede, 2005).

Migrationskrisen enligt Angel och Hjern

Psykologen Birgitta Angel och Barnläkaren Anders Hjern (2004) beskriver migrationskrisen på ett sätt som liknar både Cullbergs samt Hofstede och Hofstedes. Modellen är hämtad från Bustos och Ramos-Ruggiero (1984). Angel och Hjern påpekar att varje individ anländer till Sverige med sin egen speciella historia och sin egen personlighet, och varnar därmed för att generalisera reaktioner eller upplevelser. Författarna menar att den första fasen i migrationskrisen upplevs som *lättnad*. Man upplever lättnad av flera skäl, att undkommit hotet, att klarat den långa resan och att ha överlevt. Nästa fas är *övertaskning*. Efter några veckor eller månader övergår känslan av lättnad i en övertaskningsfas som kan liknas vid ett uppvaknande. Kraven som det nya samhället ställer är okända och främmande och man kritiserar det nya i samma takt som man idealiserar det gamla. Kommunikationsproblem, frustration över att inte förstå och bli förstådd kan ibland bli överväldigande och komma till uttryck i aggressioner. Därefter följer en fas av *desillusionering*. Nu börjar man inse att det kommer att ta tid att komma in i det nya landets språk, vanor och sociala spel. Man lider av att inte behärska språket så att man kan föra en vuxen dialog på det nya språket, vilket ofta gör att man känner sig behandlad som ett barn av omgivningen. Det signalerar nedvärdering och är förödande för personens självkänsla. När flyktingen börjat få fotfäste i det nya samhället övergår han i en fas av *förstående adaptation*. Han börjar se mer positivt på svenska seder och vanor utan att själv ge upp det egna kulturella arvet. Man balanserar det nya och det gamla på ett sätt som gör att man kan fungera på ett tillfredsställande sätt både i familjen och i samhället. Det sista steget som få flyktingar faktiskt uppnår är *kritisk integrering*. Denna fas präglas av känslan att kunna älska sitt nya land utan att mista kärleken till det gamla

hemlandet. Detta är extra svårt att uppnå om man tvingats fly i motsats till om man självverkligen valt att flytta till ett nytt land. Den sociala och yrkesmässiga plattform man lyckats skapa i det nya landet påverkar också den här fasens inträdande. (Angel & Hjern, 2004)

Migrationskrisen enligt Franzén

Även Franzén (2001) beskriver flyktingkrisen på ett likartat sätt som de tidigare författarna. Hon gör en jämförelse mellan en "vanlig" kris och invandringens kris på ett sätt som gör att man förstår vidden av de försakelser som landsflykt innebär. När den generella krisen innebär förlust av en eller ett fåtal närstående innebär flyktingkrisen förlust av nästan alla människor man känt. Den autonomiförlust som kan uppstå vid en generell kris, att behöva ta emot hjälp från andra för att man inte klarar sig själv och sin situation är betydligt mer omfattande för flyktingen som inte klarar av något i samhället utan hjälp, på grund av språksvårigheter och en helt ny samhällsorganisation. Den sociala skam som detta medför omfattar också förlusten av det kända språket, skolmeriter och examina som inte gäller längre, yrkesstatusen och de sociala kontaktnäten är uttraderade. Detta innebär en näst intill total identitetsförlust och är självklart förödande för individens självkänsla (Franzén, 2001).

Identitetsskapande

Ungdomsåren är en intensiv utvecklingsperiod i en individs liv. De innebär en övergångsfas mellan barndomens utveckling och den självständiga och oberoende vuxna tillvaron. Barndomens roller ändras och ifrågasätts, liksom vuxenvärldens roller prövas och utforskas.

(von Tetzchner, 2005) De allra flesta ensamkommande flyktingbarnen är just tonåringar på väg att bli vuxna. Hur väl denna vuxenutveckling blir är till stor grad beroende på samspelet med familjen, skola, och det övriga samhället. För alla tonåringar är frigörelse från ursprungsfamiljen central. Den unges vänskapsrelationer får allt större betydelse. Gränser och identiteter prövas i den här åldern. En av de mest välkända teorierna när det gäller identitetsutveckling är Erik Homburger Eriksons psykodynamiska teori. Enligt Erikson (1968) genomgår individen åtta olika faser i sin jagutveckling. Ungdomsåren utgör i Eriksons teori den femte fasen, då individen på ett aktivt sätt "definierar sig själv" och "framtiden blir en del av medvetandet". Denna fas utgör också en kris som uppstår i resultatet av att identifieringen med föräldrarna som varit viktig i barndomsåren nu inte räcker till för att individen ska utveckla sin egen identitet, roller och social plats i ett större sammanhang. För att nå detta krävs nya och annorlunda förebilder och inspiration. Ungdomsårens utvecklingsfas är på många sätt en prövandets tid, där den unge prövar olika roller, åsikter och olika sätt att vara. I klyftan mellan barndomens trygghet och vuxenlivets autonomi uppstår ibland konflikter mellan tonåringen och föräldrarna i en utbrytningsprocess. Utvecklingsuppgiften i ungdomsåren är att passera denna klyfta, och en dåligt genomlevd kris kan leda till rollförvirringar och osäkerhet på den egna identiteten. Trauman i barndomen kan försvåra utvecklingen, och kan öka risken för att tonåringen isolerar sig, eller tvärt om, helt vänder sig till kamratgäng av olika slag. (Erikson, 1968) Vuxna förebilder och vuxenstöd underlättar för tonåringen under denna utvecklingsfas.

Individualism – Kollektivism

För västerländska ungdomar är frågor kring självständighet centrala, vilket inte alltid är fallet för invandrarungdomar från kollektivistiska kulturer (Hofstede & Hofstede 2005; Malmström, 2006.) En majoritet av jordens befolkning lever i det som benämns *kollektivistiska* samhällen och kulturer. Med ordet *kollektiv* avses inte statens makt över individerna, utan *gruppens makt*. Familjen är den grupp vi föds in i och familjestrukturen i kollektivistiska samhällen utgörs inte bara av föräldrar och barn, utan också av släktingar och i vissa fall klanmedlemmar och tjänstefolk. Inom kulturantropologin kallas detta *storfamiljer* och man tillhör gruppen inte av fri vilja utan man föds in i gruppen som en självklar del. Barnen i kollektivistiska samhällen lär sig att tänka i termer av ”vi”. Den grupp man tillhör utgör en stor del av barnets identitet och utgör ett livslångt skydd. Detta skydd kräver lojalitet med gruppen, och att bryta med gruppen, dess normer och åsikter ses som en skam. Mellan individen och gruppen utvecklas ett starkt och ömsesidigt beroende, både på ett praktiskt och ett psykologiskt plan. Gruppens välmående och heder går före personliga önskemål, och kontrollen inom gruppen är stark. Ett annat utmärkande drag för kollektivistiska kulturer är att man alltid strävar efter att upprätthålla harmoni och undvika konfrontationer och konflikter, liksom att vänskapsrelationer är förutbestämda i gruppen (Hofstede & Hofstede, 2005). En minoritet av världens befolkning lever i samhällen som benämns *individualistiska*. Här lever familjerna ofta i kärnfamiljer bestående av förälder/föräldrar och barn. I dessa kulturer ses det som ett mål att barnen utvecklar en självständighet, och vänner väljs på personlig basis, precis som de släktingar man väljer att umgås med. Barnen lär sig att tänka – ”jag”, och ser sig själva som en egen individ med fri vilja. Tonåringar förväntas lämna hemmet och klara sig själva, och en frisk person i det individualistiska samhället förväntas inte vara beroende av sin familj eller grupp vare sig psykiskt eller fysiskt. (Hofstede & Hofstede, 2005). I det individualistiska samhället förväntas ärlighet, att säga det han/hon tycker även om det kan leda till konfrontation. Enligt Hofstede och Hofstedes (2005) forskning är Sverige ett av världens individualistiska samhällen, där USA ses som mest individualistiskt. Länder som Somalia, Iran och Irak räknas som starkt kollektivistiska samhällen.

Tidigare forskning

När det gäller forskning kring ensamkommande flyktingbarn finns det ett stort intresse från flera forskare. Framst studier från andra europeiska länder omtalas här, då det i många aspekter rör sig om forskning i en kontext liknande den svenska.

Tartakovsky (2009, a) visar i sin longitudiella studie att ensamkommande flyktingbarn i början av sin vistelse i det nya landet visar ett högre psykologiskt välbefinnande än de inhemska barnen i samma ålder. Detta menar författaren kan hänvisas till den känsla av eufori som även Hofstede och Hofstede (2005) hänvisar till. Däremot visar Tartakovsky (2009) att det psykologiska välbefinnandet minskar, för att vara som lägst tre år efter ankomsten till det nya landet. Därefter ökar det succesivt igen när barnet etablerat sig i sin nya kultur.

Thomas, Thomas, Nafees och Bhugra (2004) visar i sin studie om ensamkommande flyktingbarn i Storbritanien, att det finns ett behov av ökad interkulturell kompetens hos de som tar emot dessa barn. De har inte bara separerats från familjemedlemmar utan också hade 41% av dem själva utsatts för eller bevittnat våld mot nära anhöriga. Krispsykologiska teorier menar att dessa upplevelser oftast leder till PTSD. Av de ensamkommande afrikanska

flickorna hade dessutom 24% blivit utsatta för våldtäkt. Trots att det inte är vanligt förekommande att ensamkommande flickor anländer till Sverige, är det viktigt att vara medveten om att våldtäkt inte enbart drabbar flickor, utan att pojkar kan utgöra en mörkergrupp som kanske är ännu svårare att identifiera. Den interkulturella forskningen i samband med mötet med dessa barn behöver intensifieras menar författarna.

En undersökning av Derluyn, Broekaert och Schuyten (2007) visar mellan 37 och 47% av de ensamkommande flyktingungdomarna i Belgien, svåra eller mycket svåra symtom av ångest, depression och posttraumatisk stress. Det visade sig också att flickorna och de som upplevt många traumatiska händelser löper ännu högre risk för utveckling av känslomässiga problem. Socialarbetare rapporterade också att barnen/ungdomarna har svårt att dela med sig av sina erfarenheter och eventuella problem, och att kommunikationen för att externalisera problem är en viktig faktor. Att vara ensamma utgör en riskfaktor för det emotionella välbefinnandet hos flyktingbarn och ungdomar. Därför bör lämpliga åtgärder för mottagande och omvårdnad vidtas för att stödja dessa ungdomar. Derluyn och Broekaert har också i andra arbeten (2007; 2008) pekat på vikten av screening av denna riskgrupp för att stödja deras psykologiska välbefinnande, samt att de juridiska perspektiven i många delar krockar med de psykologiska behoven. Detta utsätter barnen för stark stress och oro, samt medverkar till att de inte får den trygghet de behöver.

Svårigheten i kommunikationen återkommer i en artikel av Newman och Steel (2008), som i sin studie visar på vikten av att uppmärksamma de speciella svårigheter som ensamkommande flyktingbarn utsätts för i kontakten med mottagarlandet. Personal som möter de här barnen bör vara insatta i de svårigheter dessa barn kan ha att tala om sina problem med okända vuxna. Detta kan relateras både till kulturella skillnader och barnets krissituation. De har också svårt att uttrycka sig på det nya språket varför tolktjänster är absolut nödvändiga i dessa möten.

Även Ravi K. S. Kohli (2006) visar på de problem som finns med att få ensamkommande flyktingbarn att berätta om sin bakgrund och sina problem. De personer som möter barnen ses som representanter för myndigheter, och att deras historia kan försvåra möjligheterna att få stanna i landet. Författaren menar att det är lika viktigt att lyssna till det barnen *inte* säger som det de verkligen uttalar. Genom interkulturell kompetens och lyhördhet kan dessa barn få ett bättre stöd för sitt psykologiska välbefinnande, och därigenom få mer känsla av sammanhang i tillvaron, vilket i sin tur ökar möjligheterna att tryggt växa in i en identitet.

I en undersökning från 2008 visar Hodes, Jagdev, Chandra, och Cunniff, att stödet i boendet är en viktig faktor för de ensamkommande barnens psykiska hälsa. Bearbetning av traumatiska upplevelser, känslan av att förstå sin omgivning och sin situation är väsentligt för att barnen ska känna sig trygga. Detta måste enligt författarna finnas till hands i barnets omedelbara närhet för att kunna fånga upp även tidiga tecken på kris.

Eftersom den ensamkommande saknar föräldrarna får det omgivande samhället, boende, skola och andra stödpersoner vara stöd i integrationsprocessen och identitetsskapandet. Om barnet utsatts för trauman i hemlandet (eller i mottagarlandet) ökar risken för utveckling av psykisk ohälsa. Malmström (2006) menar att de människor som har till uppgift att stödja barnet måste ta hänsyn till vilka krav man kan ställa på det enskilda barnet i en utsatt situation där det inte har sina föräldrar närvarande.

Tartakovsky (2009, b) tar upp identitetsskapande i sin artikel om unga invandrare. Han visar i likhet med Hofstede och Hofstede (2005) att ungdomarna först hamnar i en period av idealisering av det nya landet och ett avståndstagande gentemot hemlandet. Därefter inträffar

en besvikelse på det nya landet och en stärkt kulturell identitet mot hemlandet under det första året efter invandringen. Därefter uppkommer en inkonsekvent bi-kulturell identitet där man växlar mellan sina kulturella hemvist. Under hela migrationsperioden visade deltagarna i undersökningen en mer positiv inställning till mottagarlandet än till hemlandet, men deras känsla av tillhörighet var starkare mot hemlandet än i mottagarlandet. Genom att öka kunskap om identitetsskapande i allmänhet och identitetsskapande under inverkan av migrationskris menar både Tartakovsky (2009, b) samt Hofstede och Hofstede (2005) att möjligheten till stöd ökar.

Syfte och frågeställningar

Tidigare forskning och teorier visar på det behov av stöd som finns hos gruppen ensamkommande flyktingbarn, men också på de brister som finns i dag. Därför är det angeläget att öka kunskapen runt behovet av adekvat stöd för de ensamkommande flyktingbarnen när det gäller att skapa en identitet i den nya kulturen.

Syftet med uppsatsen är att öka kunskapen om och förståelsen för de ensamkommande flyktingbarnens situation under påverkan av migrationskris och tonårskris.

Ur syftet framkommer följande frågeställningar:

Hur påverkar migrationskrisen det enskilda barnet?

Vilka åtgärder krävs för att stödja och underlätta ensamkommande flyktingbarns identitetsskapande i Sverige?

Hur ser personalen på asylboendet på sin egen kompetens gällande de ensamkommande flyktingbarnens behov?

Hur ser samarbetet mellan inblandade myndigheter angående de ensamkommande flyktingbarnen ut?

Metod

Studiens empiriska del bygger på två djupintervjuer och en kortare intervju, vilka senare sammanställts genom tematisk analys.

Undersökningsdeltagare

De två djupintervjuerna genomfördes med en föreståndare och en ungdomsassistent vid ett asylboende i Västra Götaland. Föreståndaren har lång erfarenhet av att arbeta med barn och ungdomar på institution och har varit med om att planera och starta det aktuella asylboendet. Ungdomsassistenten har även han lång erfarenhet av att arbeta med barn och ungdomar och har även själv erfarenheter av att komma från en annan etnisk bakgrund, vilket också var anledningen att tillfråga just honom i personalgruppen om deltagande i studien. Jag anser att jag genom mitt val av deltagare får möjlighet att fånga olika perspektiv på barnens situation.

Föreståndaren har helhetsbilden och ansvar för planering och ett övergripande ansvar. Ungdomsassistenten har närbakkontakten med barnen och får en annan roll i deras liv. Hans etniska bakgrund gör också att han, även om han bott i Sverige i stort sett hela sitt liv, en djupare personlig insikt om kulturskillnader och hur det är att leva med invandrarbakgrund i Sverige. Av etiska hänsyn har jag valt att inte ha någon av de boende som deltagare i studien (Vetenskapsrådet, 2010) Den kortare intervjun genomfördes med en psykoterapeut med mångårig erfarenhet av terapeutiskt arbete med flyktingar, även ensamkommande flyktingbarn. Intervjun med henne fokuserade på krisbearbetning och hennes erfarenheter av PTSD (posttraumatiskt stressyndrom) hos ensamkommande flyktingbarn.

Datinsamling

Vid ett första besök på asylboendet i februari 2010 knöts kontakt med personal vid boendet. Efter ett inledande samtal med den ungdomsassistent som nu ingått i studien växte syftet fram; att öka kunskapen om och förståelsen för de ensamkommande flyktingbarnens situation under påverkan av migrationskris och tonårskris. Genom artikelsök på databaserna ERIC och Psychinfo hämtades aktuell forskning om ensamkommande flyktingbarns psykiska hälsa. Genom studier av tidigare forskning upptäcktes fyra relevanta teman, vilka var utgångspunkten för den tematiska analysen. Dessa utgjordes av *krishantering*, *interkulturell kompetens*, *identitet och samsyn*, och valdes på grundval av de frågeställningar som beskrivits tidigare i arbetet. Utifrån dessa sammanställdes en intervjuguide som stöd för de två intervjuerna. Intervjuerna hade samtalsliknande form och kan benämnas halvstrukturerade, då intervjuguidens frågor följdes upp med fördjupande frågor. Varje djupintervju varade i ca 90 minuter. Intervjun med psykoterapeuten pågick i ca 45 minuter och handlade främst om krisbearbetning och identitetsskapande. Intervjuerna spelades in och transkriberades därefter i sin helhet för att kunna analyseras.

Material

Den intervjuguide som användes innehöll likartade grundfrågor i djupintervjuerna med föreståndaren och ungdomsassistenten. Vid intervjun med föreståndaren tillkom frågor ur ledningsperspektiv som uteslöts vid intervjun med ungdomsassistenten.

Samtalen inleddes med övergripande frågor om undersökningsdeltagarens bakgrund och utbildning, antal anställningsår och arbetsuppgifter. Där togs också upp frågor om deras kunskap om respektive boendes bakgrund liksom om hur deras egen handledning är utformad togs också upp.

Det första temat som intervjuerna behandlade var *kris och krishantering*, och omfattade frågor om vilken roll de anställda har i att hjälpa ungdomarna med krishantering. Här förekom också frågor om hur personalen kan hjälpa till att göra tillvaron begriplig och meningsfull i svåra situationer, exempelvis i samband med avslag på ansökan om PUT (permanent uppehållstillstånd).

Därefter ställdes frågor om *interkulturell kompetens* hos informanten själv och hans tankar om behovet av detta för personalgruppen som helhet. Här fördes också samtal om religionens betydelse liksom den kulturchock som ungdomarna utsätts för, och hur detta hanteras på boendet.

Det tredje temat som intervjuerna omfattade var *identitet* och identitetsskapande. Här kretsade samtalen om personalens upplevelse av hur ungdomarna uppfattar sig själva och hur de ser på

personalen. Frågor om förebilder, mansroll och de boendes uttalade känslor för sina hemländer togs också upp här.

Det sista temat som intervjuguiden omfattade var *samsyn*, och handlade om samarbetet med andra berörda myndigheter och personalgrupper och deras respektive ansvarsområden, och deras roller runt det enskilda barnet.

I samtalen, främst med föreståndaren, kom det ofta upp utsagor som rörde kompetensutvecklingsfrågor, liksom tankar om förbättringar när det gäller mottagandet av ensamkommande flyktingbarn. Detta gjorde att det under intervjuerna tillkom ett nytt tema som rörde *kompetensutveckling och förbättringar*.

När det gällde den kortare intervjun med psykoterapeuten ställdes frågor främst om kriser och krisbearbetning, och identitet, men också i viss mån om interkulturell kompetens.

Analys

Langemar (2005) och Cohen, Manion och Morrison (2007) beskriver olika sätt att använda sig av den tematiska analysen, dels den teoristyrda deduktiva metoden som bygger på att forskaren i förväg bestämmer vilka teman som arbetet ska analyseras utifrån. Den empiristyrda, induktiva metoden, låter teman växa fram ur insamlad data. Föreliggande arbete grundar sig främst på deduktiv, teoristyrd metod. Anledningen till detta var att på detta sätt kunna fokusera på syftet. De teman som var utgångspunkten för intervjuerna och också utgångspunkten inför den tematiska analysen var *kris och krisbearbetning, interkultur och kulturmöten, identitet samt samsyn*.

I samband med den första intervjun tillkom ett tema *kompetensutveckling och förbättringar*, varför studien också har induktiva inslag.

Vid en teoristyrd tematisk analys är studiens teman på förhand bestämda, och kan liknas vid en trappa där man går från teorier, syfte och frågeställningar, ner till de konkreta frågorna, för att sedan analysera svaren i relation till syfte, frågeställningar och teorier (Langemar, 2005).

Genom att utgå från studiens syfte, de teorier som ansågs relevanta för syftet samt tidigare forskning på området, valdes alltså fyra fokusteman ut. Dessa konkretiserades därefter i form av den halvstrukturerade intervjuguide som presenterats tidigare.

Det transkriberade materialet genomlästes och under tiden noterades citat som åskådliggjorde informantens syn på specifika frågor under respektive tema. Under varje tema tolkades informanternas utsagor. Dessa ställdes i relation till syfte, frågeställningar, tidigare forskning och teorier.

Det deduktiva inslag som växte fram under intervjuerna, rörande kompetensutveckling och förbättringar, lades till för att öka validiteten och bidra till ett starkare resultat. Detta gjorde också att avsnittet om fortsatt forskning fick en tydlig empirisk anknytning.

Resultat

Resultatet redovisas under de teman som beskrivits i analysavsnittet i metoddelen.

Kris och krisbearbetning

Det som framkommer från samtliga informanter är betoningen på den mångfacetterade krissituation som ungdomarna befinner sig i. Föreståndaren för asylboendet beskriver deras situation på följande vis:

”De flesta killarna är i någon slags ständigt kris. De kommer från ett land i krig, har vuxit upp i diktaturer, har egna trauman och trauman i familjen. De är hitsmugglade under inte så trevliga omständigheter ibland och kommer till ett nytt land, en ny kultur, ett nytt språk. Dom är tonåringar med tonårskriser och så har de asylprocessen på detta. Vi känner ju till de apatiska flyktingbarnen, men de här killarna genomgår samma process fast utan mamma och pappa. Det behövs mer forskning på hur de upplever detta, för deras situation är ju väldigt speciell och utsatt.”

Den psykoterapeut som intervjuats menar att ungdomarna som kommer hit har med sig erfarenheter som ofta ger upphov till posttraumatiska stresssymptom, såsom att ha blivit vittne till våld mot nära anhöriga, själv blivit utsatta för våld och hot om våld. Att ha sett nära anhöriga våldtas är något många ungdomar upplevt.

”De berättelser som kommer, när de väl vågar öppna sig, är så ofattbara så man inte kan förstå det. Det är viktigt att det finns kunskap om detta hos dem som arbetar runt de här barnen och ungdomarna. Att de måste kunna möta människor i kris och se även subtila tecken på PTSD, det måste vara självklart som jag ser det!”

I citatet ovan kommer ett återkommande tema fram, ungdomarnas ovilja eller oförmåga att tala om sina problem. De är inte benägna att berätta mer än den bakgrund de givit Migrationsverket, och ser inte heller behovet av att berätta om sin bakgrund. Ungdomsassistenter som arbetar på asylboendet har erfarenhet av ungdomar på institution och invandrare på institution, men det är egenförvärvade kunskaper. Utbildningen som ges består av handledarsamtal med personal inom Barn och Ungdomspsykiatri. Detta gör att fokus hamnar på kriser, trots att personalen inte har i sitt uppdrag att arbeta med krisbearbetning. Det gör också att både föreståndaren och ungdomsassistenten upplever att tyngdpunkten hamnar på det som är dåligt och problematiskt runt ungdomarna, istället för att se det som är friskt och starkt vilket enligt dem vore mer hoppfullt och framåtskridande.

Om ungdomarna talar om sina problem sig emellan är något som personalen inte är insatt i, men gissar att det förekommer. Psykoterapeuten ser detta som ett problem eftersom detta kan göra att krisen fördjupas och ”smittar” mellan ungdomarna. Samtidigt menar hon att det är en naturlig följd av att det inte finns möjlighet till bearbetande samtal på boendet, något som hon ser som en stor brist.

Föreståndaren och ungdomsassistenten talar om den möjlighet som finns att sätta in extra personal för någon som är i akut kris, men betonar samtidigt att individer som mår mycket dåligt under mer än någon dag slussas vidare till BUP (barn och ungdomspsykiatri) eller till annan boendeform. Förutom att individen får ett adekvat omhändertagande i krisen förhindrar man därmed också att de övriga boende påverkas av krissyptomen och kanske plockar upp egna kriser till ytan. Ungdomsassistenten belyser situationen på boendet:

”Börjar man prata med dom på nätterna vänder dom på dygnet och då går dom inte till skolan dan därpå och då tappar dom ramarna. Vi ska inte syssla med det, vi har inte det mandatet. Det här är ett boende, inget behandlingshem, vi har inte dom resurserna, på gott och ont.”

Den integrationsprocess som inleds med stor kraft redan när de anländer till Sverige är enligt informanterna på både ont och gott. Eftersom asylprocessen innehåller steg av överklaganden tar det i praktiken två år att få ett slutgiltigt avslag. Under denna tid händer det mycket, och individen är på god väg att integreras i samhället, med språk, utbildning kanske också arbete och flickvän. Att då behöva uppleva ett avvisningsbeslut känns som ett slag i ansiktet på individen, som känner sig lurad. Ett avvisningsbeslut av en individ som rotat sig upplevs som en stark kränkning och en maktlöshet som skapar aggressioner. Även här visar informanterna en samstämmig åsikt, som föreståndaren uttrycker enligt följande:

”Det ska vara rättssäkert såklart, men frågan är om det är humant. Samtidigt har jag inte någon lösning, mer än att jag tycker att man borde lägga mer krut på att snabbt komma till ett beslut om de får stanna eller inte, och därefter lägga resurser på dem som ska stanna. Då kommer man inte med dubbla budskap som skapar onödig ångest och frustration som de ofta visar i kraftigt utåtagerande.”

Interkultur och kulturmöten

När det gäller interkulturell kompetens menar informanterna att det saknas utbildning. Det anordnas utbildningsdagar varje år för personalen och någon gång har dessa ägnats åt de här frågorna, men det finns ingen obligatorisk utbildning. Seminarier som anordnats i samarbete med Göteborgs Universitet menar föreståndaren blir väldigt smala, och han ser ett stort gap mellan den akademiska synen och den praktiska verkligheten. Psykoterapeuten säger *”Att de som arbetar runt de här barnen och ungdomarna har kunskap om flyktingar och kulturmöten måste väl ändå sägas vara ”basic.”*

Förståelse för ungdomarnas kultur gör att vardagslivet flyter bättre på boendet enligt både föreståndaren och ungdomsassistenten. Ofta uppstår onödiga konflikter om exempelvis städning, genom att personalen *ber* att de ska städa istället för att *säga till*.

”Vi frågar ju väldigt mycket i vårt land, vi frågar treåringar vad vi ska äta till middag. Sen frågar vi många retoriska frågor som egentligen är menade som uppmaningar. Ungdomarna blir vilsna för de tror att de har ett val. Att städa toaletten eller inte. Då väljer dom ”inte”. ” (Föreståndaren)

Personalen som finns på boendet fungerar omedvetet som en slags kulturtolkar eftersom de arbetar närmast barnen. Informanterna är överens om att ungdomarna har ett enormt behov av att få hjälp med att göra världen begriplig, att förstå samhällsstrukturen, gränser och normer. I skolan stöter de på många situationer som är främmande, exempelvis gymnastik, sexualundervisning, umgänge med flickor på ett annat sätt än de är vana vid. Dessutom är flera av ungdomarna analfabeter och har ingen eller mycket kortvarig skolgång bakom sig, beroende på krig och andra omständigheter.

Spänningar mellan de boende förekommer, men är enligt personalen mer individrelaterat än kulturellt relaterat. Ungdomsassistenten säger: *”Att somalier sitter vid ett bord i matsalen och irakier vid ett annat ser jag som helt naturliga grupperingar, de får tala sitt språk under*

måltiderna.” Han påpekar också att människor i kris har lättare att hamna i konflikt, men att personalgruppen bryter tendenser på tidigt stadium.

Religion är en viktig del av kulturen, och de olika respondenterna ser på olika sätt på det här. Föreståndaren har inte sett i princip något uttryck för djup religiositet bland de 40 ungdomar som hittills bott på asylboendet. Han menar att när de är borttryckta från sitt sammanhang är de inte så religiösa, utan mer intresserade av den svenska ungdomskulturen. Det finns en moské i staden, men hans intryck är att ungdomarna inte vill träffa vuxna från den egna kulturen. *”De undviker helst vuxna från den egna kulturen, för de vet att de inte uppför sig så som dom egentligen ska göra enligt deras kultur.”*

Ungdomsassistenten har delvis samma uppfattning men enligt honom blir religionen mycket viktig exempelvis vid ett avvisningsbeslut. När tillvaron rämnar är det ändå den innersta kärnan i kulturen, religionen, som blir viktig. *”Då kommer de tillbaka till sin ursprungsreligion för att söka stöd och mening. Det blir påtagligt just när de fått sitt avvisningsbeslut att de går tillbaka till religionens rötter”*

Identitet

Det ensamkommande barnet har en mängd olika roller som ska sorteras för att kunna skapa sin egen identitet. Den ensamkommande tonåringen från Somalia är både son, man, pojke, muslim, somalier. Här får han fler roller, som asylsökande, invandrare, klient hos advokat, socialtjänst och god man, patient hos BUP, boende på asylboendet, elev för att nämna några exempel. Dessa roller ska sorteras och värderas, det nya mot det gamla och detta utan stöd av sin familj.

Föreståndaren uttrycker det på följande vis: *”Så sätter vi dom pang bom rätt in i den svenska ungdomskulturen, utan något som helst skyddsnät. De är i riskzonen på många sätt, dom blir väldigt förvirrade.”*

Mansbilden de har med sig är i många fall annorlunda än den de möter i Sverige. Synen på kvinnor och synen på mannen som auktoritet är något som samtliga informanter återkommer till. Samtidigt vittnar föreståndaren om att respekten för kunskap är stor hos många av ungdomarna så en kvinnlig psykolog har hög status genom sitt yrke, vilket överskuggar det faktum att hon är kvinna. När tendenser till kvinnoförakt förekommer mot kvinnlig personal på boendet tas det upp direkt och accepteras inte. Ungdomsassistenten menar också att den annorlunda mansrollen de möter här är lockande och spännande. *”När de ser mig laga mat och hör att jag tar hand om min lilla bebis blir de imponerade och vill gärna lära sig.”*

De tre informanterna har en gemensam uppfattning om att de här ungdomarna ser sig själva som oprivilegierade jämfört med ungdomar som är födda i Sverige. De vill ha samma rättigheter och möjligheter, och kämpar för att få det. Deras fokus är i första hand materiellt, och handlar om allt från datorer, mobiltelefoner och pengar, men också om att ha flickvän.

När de talar om sina hemländer sker det oftast som referens som ”så skulle man inte gjort i Somalia”, men det talas nästan inte om respektive hemland med personalen. I den mån det sker används det oftast för att visa hur ”tokigt” vi gör i Sverige, att vi slänger mat exempelvis som i deras hemland räckt till en middag till en familj, vilket ungdomsassistenten berättar om.

”Det är både skrämmande och spännande på en gång, att vi slänger mat som går att äta, och samtidigt förbluffande att vi har sån välfärd så vi kan kosta på oss att slänga mat.”

Ungdomsassistenten talar om att han upplever att ungdomarna läser av personalen ungefär på samma sätt som ett spädbarn läser av sina föräldrar.

”Ser jag arg ut blir de förvirrade och undrar vad de gjort för fel. Jag tycker det påminner mycket om när min lilla dotter och jag kommunicerar. Är jag ledsen blir hon ledsen, är jag glad blir hon lugn. Lite känns det som om de behöver vår respons på att de gör rätt hela tiden, lite som att bli barn på nytt i en ny värld.”

Samsyn

Det finns många aktörer runt de ensamkommande flyktingbarnen, med olika uppgifter och uppdrag. Något samarbete på myndighetsnivå med insyn i varandras verksamheter finns inte enligt föreståndaren på boendet. För ungdomarna är dessa olika myndigheters ansvar oklart och förvirrande. Föreståndaren säger:

”Jag tycker vi får guida dom hela tiden, fast jag vet inte hur medvetna vi är egentligen i samarbetet med andra myndigheter, där kan vi säkert bli bättre. Till exempel, vem förbereder dem på ett avslag, vems ansvar är det? Ingen myndighet vill ta i det, för det är känsligt. Vi är inte så duktiga på det i Sverige tycker jag, att förstå varandras roller, vilket man faktiskt ska kunna förvänta sig av professionella människor.”

Han menar vidare att Migrationsverkets perspektiv och socialtjänstens perspektiv ibland krockar, det är olika regelsystem som ska tillämpas med olika myndighetsuppdrag och myndighetskulturer. Dessutom menar han att socialtjänsten som köper tjänsterna inte alltid har klart för sig vad för tjänst de köper, vad den innehåller, men önskar inte mer samråd eftersom detta tar tid från det egentliga uppdraget. Socialtjänsten är den som köper tjänsten och har det egentliga ansvaret för ungdomarna, och ska vara den som samordnar resurserna.

Ungdomsassistenten å sin sida menar att hans roll ändå blir som en spindel i nätet, som kopplar ihop tonåringen med berörda instanser, och också är den som förklarar sammanhanget rent praktiskt. På individnivå anser han att det finns ett gott samarbete, exempelvis mellan boende och skola, boende och socialtjänst, så boendet får veta vad som händer runt individen, vilket han såväl som psykoterapeuten menar främjar känslan av sammanhang för den enskilda tonåringen.

Kompetensutveckling och förbättring

De tre informanterna har själva fått föreslå områden där de ser ett utbildningsbehov. Föreståndaren efterlyser ett centralt utbildningspaket för ungdomsassistenter som tar upp allt det här som är specifikt för ensamkommande flyktingbarn, interkulturella frågor, krishantering, samarbetet med olika myndigheter och vem som gör vad, också hur asylprocessen fungerar. Psykoterapeuten har samma uppfattning, att en grundutbildning måste finnas när det gäller interkultur och krishantering. Denna uppfattning har även ungdomsassistenten som menar att det finns en okunskap hos många som skapar onödiga konflikter och irritation, både när det gäller förståelsen för andra kulturer och förståelse för krisreaktioner.

De förbättringar som de tre önskar för bemötandet och hanteringen av ensamkommande flyktingbarn är en och samma. Kortare handläggningstid hos Migrationsverket. Ungdomsassistenten sammanfattar så här

”Samhället lägger oerhörda resurser på de här killarna, Jag kostar pengar, skolan kostar pengar, advokater, gode män, massor med pengar. Om man istället lagt dom pengarna på att

göra effektivare och djupare utredningar så de kunde få avgjort sina ärenden snabbare skulle mycket psykiskt lidande sparas hos killarna.”

Föreståndaren uttrycker också önskemål om en tydligare rollfördelning när det gäller vem som har som ansvar att hjälpa och stödja barnet under asylprocessen. I nuläget menar han att det är oklarheter runt detta, som får till följd att ingen vill ta ansvar och barnet blir övergivet och ensamt i processen. Barnen har inte kraft att genomföra detta själva. De borde också direkt vid ankomsten få asylprocessen beskriven för sig, på sitt eget språk och gärna av landsmän. Han säger:

”Lägger man en miljon på en kille som kommer hit kan man lägga lite till för att förklara och stödja honom i asylprocessen. Då mår han också bättre och har lättare att förstå vad som väntar. Sen måste också någon ta hand om avslagsungdomarna, att någon tar ansvar för att se till att deras tillvaro blir dräglig medan de väntar på avvisning.”

Han påpekar också att det måste utvecklas boenden med stöd för de ungdomar som fått permanent uppehållstillstånd, det finns en stor brist i dagsläget på den typen av boende.

Diskussion

Syftet med studien var att öka kunskapen om de ensamkommande flyktingbarnens situation, gällande identitetsskapande under påverkan av migrationskris och tonårskris. Studiens resultat visar på den komplexa situation som de ensamkommande barnen befinner sig i, både gällande kriser, kulturkrockar och identitetsskapande. Den nya kunskap som presenteras i föreliggande arbete kan ses som ett värdefullt tillskott i forskningen runt de ensamkommande flyktingbarnen. Eftersom identitet utveckling hos ensamkommande flyktingbarn är ett till största delen utforskat område, kan föreliggande arbete ses som ett viktigt bidrag för kunskapen om denna grupp. I och med detta kan studiens syfte anses vara uppfyllt.

Resultatet av den empiriska undersökningen bekräftar den tidigare forskning som presenteras, så till vida att det belägger den utsatta och unika situation som de ensamkommande flyktingbarnen befinner sig i. Behovet av stöd är något som återkommer i intervjuerna. Detta stämmer väl överens med den tidigare forskning som på talar om detta behov (Derluyn, Broekaert & Schuyten, 2007; Derluyn & Broekaert, 2007; Derluyn & Broekaert, 2008; Hodes, Jagdev, Chandra & Cunnit, 2008; Ravi & Kohli, 2006; Tartakov, 2009) Det stöd som behövs kan sägas bestå av två olika faktorer, som gemensamt bildar en tredje faktor och samverkar till att öka barnet psykiska välmående. De två delfaktorerna är krismedvetenhet/kris hantering och interkultur/interkulturell kompetens. Att all personal som arbetar i direkt kontakt med barnen, främst då i boendet, behöver kunskap om kriser och kunna identifiera krisreaktioner av olika slag, även de reaktioner som kanske inte så enkla att upptäcka utan insikt. Självvald isolering eller utåtagerande är två sådana tecken. Personalen behöver också kunskap om de kulturer ungdomarna kommer ifrån, och en interkulturell förståelse som gör dem medvetna om de stora skillnader och den förvirring ungdomarna upplever i mötet med den svenska kulturen och dess normer. Häri ingår i högsta grad kunskap om skillnaden mellan kollektivism och individualism. På det sättet kan stödpersoner fungera som ”kulturtolkar” som kan underlätta för barnen att förstå sin omgivning och det som händer med, och runt dem.

Dessa två delfaktorer samverkar till en tredje faktor, flykting- eller migrationskrisen. Att förstå krisförloppet i den speciella situation som barnen hamnar i när de kommer till ett nytt land, en ny kultur, ett nytt språk, kort sagt i en ny värld där inte deras gamla referensramar inte räcker till eller fungerar måste upplevas som skrämmande. Speciellt skrämmande måste upplevelsen te sig för de barn som anländer utan stöd av sina föräldrar eller andra släktingar från samma land (Malmström, 2006). Detta understryks även av Newman och Steel (2008), samt av Thomas, Thomas, Nafees och Bhungra (2004), som också pekar på vikten av intensifierad forskning på det här området. De tre informanterna säger också samstämmt att det krävs utbildningsresurser för personalen som arbetar nära barnen, både vad gäller kriser i allmänhet, interkulturell kompetens och kunskap om migrationskrisen speciella förlopp och villkor. Ytterligare uttrycks i intervjuerna något som samstämmer med de forskningsresultat som Ravi och Kohlis (2006) presenterar, nämligen att ungdomarna har svårt att öppna sig och berätta om sin bakgrund och traumatiska upplevelser, för myndighetspersoner eller andra okända vuxna som inte står barnet mycket nära. Detta visar åter igen på vikten av att personalen har kunskap och lyhördhet som gör att de kan vinna barnens förtroende så de vågar berätta om sina känslor och eventuella problem.

När det gäller barnens identitetsutveckling framkom i intervjun med föreståndaren att barnen många gånger inte förstår varför de ska tala om sin bakgrund. Detta kan härledas till Tartakovski (2009), som visar den eufori barnet upplever över att vara i säkerhet och ha mat och bostad. Detta är även en av faserna i migrationskrisen, och därmed en naturlig reaktion som bland annat Hofstede och Hofstede (2005) beskriver, och som kanske inte alltid är enkel att se utan insikt om densamma. Avståndstagandet kan också bero på andra faktorer, vilket kan härledas i de teorier studien vilar på, och detta tas upp längre fram i arbetet.

Det framgår av resultatet att barnen befinner sig i olika grad av kristillstånd, vilket alla tre informanterna vittnar om. Boendets karaktär, som just boende och inte behandlingshem, gör att djupare krishantering inte kan ske inom boendets ramar. Trots detta poängterar informanterna behovet av kunskap om kriser och krishantering hos ungdomar, eftersom det är av största vikt att tecken på krisbeteende upptäcks på ett tidigt stadium. Den känsla som informanterna på boendet förmedlar påminner om en tickande bomb, där någon av tonåringarna när som helst kan drabbas av akut krisbeteende. Vissa av dem kan anses befinna sig i den reaktionsfas av kris som Cullberg (2006) beskriver. Hur krisen hanteras beror dels på de tidigare upplevelser barnet bär på, och dess inre resurser att hantera krisen, men också på hur de kan uppleva KASAM - *känsla av sammanhang*, där meningsfullheten är den viktigaste faktorn. (Antonovsky, 1991). De som vistats på boendet en något längre tid har hunnit längre, till bearbetningsfasen, som kan vara nog så plågsam. Eftersom barnen är satta ur sitt kulturella, språkliga och sociala sammanhang måste andra personer runt barnen, främst personal på boendet, hjälpa dem att göra situationen begriplig och meningsfull. Då många av barnen inte har berättat om tidigare erfarenheter, på grund av rädsla för repressalier, ovilja att tala illa om landsmän eller familjemedlemmar eller för att de inte har de rätta orden, krävs det att personal runt barnen ger dem tid att få förtroende så att de kan få hjälp att gå igenom krisen på ett konstruktivt sätt. När nyorienteringsfasen tar vid och individen börjar se framåt pekar flera forskare (Cullberg, 2006; Dyregrov, 2002; Michel et al, 2001) på risken att krisen återupplevs när individen utsätts för liknande händelser i framtiden, och att det därför är viktigt att de får tillfälle att bearbeta sina upplevelser med en trygg och tillitsfull vuxen.

När kristeorier beskrivs i litteraturen (Cullberg, 2006; Dyregrov, 2002, Michel et al, 2001) anges hur lång tid varje period beräknas ta. När det gäller migrationskrisen kan man inte tala

om *ett* kristillfälle eller *en* orsak till krisupplevelsen. Det rör sig, som föreståndaren uppgav, om barn som befinner sig i ständig kris. Deras KASAM (Antonovski, 1991) är mycket lång i många perspektiv, eftersom alla referenser de vuxit upp med inte räcker för att hantera situationen. Migrationskrisen är alltså speciell jämfört med andra kriser, och som ensamkommande barn är det ytterligare en separation som sker, den att skiljas från föräldrar och familj. Den utsatthet och rädsla som dessa barn upplever måste vara ofattbar att hantera på egen hand, och det borde vara självklart för berörda myndigheter och lagstiftare förstå det enorma behov av stöd som dessa utsatta barn har.

Resultaten från studien visar också att många olika krisreaktioner syns hos barnen (Dyregrov, 1997, 2002), och hur migrationskrisen ständigt finns närvarande. Föreståndarens utsago om att de inte vill tala om sin bakgrund i hemlandet eller om sin flykt, kan vara ett tecken på att barnet befinner sig i den fas av lättnad eller eufori som Angel och Hjern (2004) respektive Hofstede och Hofstede (2005) beskriver. Det kan också vara ett sätt att undantränga tankarna på helandet och familjen, för att längtan kan bli för stor och plågsam. Det kan också vara så att de inte *kan* förstå det, eftersom en sådan tankemodell är helt främmande för dem. Alternativt kan det ses som ett tecken på den kollektivistiska kulturens normer, där man inte talar illa om familjegruppen eller hemlandet (Hofstede & Hofstede, 2005), även om man utsatts för brott eller andra umbäranden där.

Behovet av samtalsstöd från en vuxen person som de känner tillit till och som har kunskap om den komplexa situation barnen befinner sig i är väsentligt av många skäl. Dels för att krisbeteenden snabbt ska kunna upptäckas och därigenom minskas ångest och psykologiskt lidande, och dels undviks att barnen blir varandras "terapeuter" med eller mot sin vilja, i frågor de inte kan hantera. Om personalen inte uppmärksammar att barnen har behov av att "lätta på trycket" är det stor risk att de berättar sina historier för varandra, vilket också kan göra att krisreaktioner och krisbeteenden kan överföras mellan barnen. Risken är påtaglig för detta, eftersom människor som tidigare genomlevt en kris lätt återupplever tidigare trauman när de hör om andras upplevelser som påminner om deras egna (Cullberg, 2006; Dyregrov, 2002; Michel et al, 2001).

När man känner sig frågande inför normer och företeelser i sin omgivning är det ännu svårare att förstå vad som händer och varför. De ensamkommande flyktingbarnen är födda och uppvuxna i en stark kollektivistisk kultur, där gruppen och gruppens ideal går först. (Hofstede & Hofstede, 2005). De är vana att vara inneslutna i den gemenskap och den trygghet gruppen ger. Plötsligt förväntas de efter ankomsten till Sverige agera som självständiga individer, som själva går till tandläkaren, advokaten och socialsekreteraren. Dessutom är boendet organiserat så att de sover i eget rum, vilket kanske inte förekommit i hemlandet. Något som också är nytt är alla de val de förväntas göra, utan att gruppens regler och vanor bestämmer. De ska välja vilka vänner de ska umgås med, något som tidigare var gruppbestämt för att nämna ett, kanske banalt, exempel. Det visar emellertid hur annorlunda den kollektivistiska gruppen fungerar. Detta är nya upplevelser, som både skrämmer och frestar. Gruppens skydd innebär också gruppens kontroll, och utan den kontrollen upplever tonåringen att det finns en helt ny värld att utforska och försöka identifiera sig med. Detta gör att de riskerar att navigera fel, eftersom de inte vet var gränserna går i det nya landet, och risken för drogmissbruk och kriminalitet finns. Att skapa sig en identitet i brytningen mellan gammal och ny kultur kan vara nog så problematiskt, eftersom de förebilder de haft som barn dels givit dem helt andra normer än de som gäller i det nya landet och den nya kulturen. Dels ingår även för dessa tonåringar den fas av förkastande av tidigare generationers värderingar och åsikter, som ingår i alla ungdomars utvecklingsprocess (Erikson, 1968; von Tetzcher, 2005)

Validitet och metodkritik

Validiteten i en kvalitativ studie har andra förutsättningar än i en kvantitativ då dess resultat baseras på några få individers uppfattningar (Patel & Davidsson 1994). Detta gäller även denna studie, varför syftet var att öka kunskapen och inte att generalisera. Trots detta kan resultaten ses som värdefulla och användbara, då de har en god överensstämmelse med den tidigare forskning som finns i ämnet. Resultatet har en god empirisk förankring och intervjuerna har transkriberats i sin helhet, helt troget inspelningarna av desamma. Resultatet är logiskt sammanhängande och innehåller inga motsägelser, varför koherenskriteriet kan anses uppfyllt i studien (Langemar, 2005).

Inriktningen på studien gjorde att det på ett tidigt stadium stod klart att djupintervjuer var det mest lämpliga tillvägagångssättet vid datainsamlingen, eftersom det var ett djupt och svårt ämne som inte kunde hanterats exempelvis i en enkätundersökning. Personerna som valdes ut för intervjuerna tillfrågades på grund av sina respektive professioner, och för att täcka informationsbehovet i studien. Då de ensamkommande barnen inte omfattats av intervjuer ansågs inte att observationer kunde tillföra studien något väsentligt. Det ställningstagande som togs i detta fall var också etiskt grundat. Ett större antal intervjuer kunde gjorts, exempelvis med socialtjänsthandläggare och gode män, men syftet med studien gjorde att det sågs som väsentligt att få information av dem som arbetar närmast barnens vardag. Psykoterapeutens intervju ska ses som en fördjupning av kunskaper om barnens psykiska välbefinnande.

Etiska ställningstaganden

Det känsliga området studien behandlar gjorde att valet att inte intervjua något av de ensamkommande barnen togs redan vid planeringen av arbetet. Av samma skäl uteslöts observation som datainsamlingsmetod. I studien har hänsyn tagits till normer för forskning inom det humanistiska och samhällsvetenskapliga området (Vetenskapsrådet 2010). Deltagarna blev vid första kontakten informerade om studiens syfte, och också om sin rätt att när som helst avbryta sin medverkan, varför informations- och samtyckeskravet anses som uppfyllt. Anonymitet garanterades informanterna, liksom att arbetsmaterialet endast skulle användas i forskningssammanhang. Informanterna är genomgående benämnda *föreståndaren, ungdomsassistenten* och *psykoterapeuten*.

Avslutande diskussion och sammanfattning

Resultatet av studien visar att mer forskning och utökade resurser med bättre resursfördelning krävs för att de ensamkommande flyktningbarnen ska ha en ordentlig chans att utvecklas till sin fulla potential. För detta krävs myndighetsbeslut, ekonomiska anslag och personalutbildning. Sammanfattningsvis finns i studien stöd för följande;

Genom att försöka förstå de ensamkommande flyktningbarnens situation, och med lyhördhet, kunskap och kriser, interkulturell kompetens och en vilja att stötta dem kan barnens psykiska välmående främjas. När olika personalgrupper samarbetar runt barnen, och att alla som arbetar med barnen får en anpassad utbildning för målgruppen, kan barnens trygghet öka. Något som vidare kan underlätta för barnen är att tydliggöra rollfördelningen mellan berörda myndigheter. På det sättet kan stödet till barnen bli mer strukturerat, och därigenom kan barnens känsla av KASAM öka.

Utökad utbildning i krisbearbetning gör det lättare för personalen att upptäcka kriser hos barnen, vilket i sin tur förkortar det enskilda barnets lidande, eller att krisbeteende sprids i gruppen.

Genom att utse enskilda kulturtolkare till barnen, främst personalen på boendet, kan barnen bättre förstå sin omgivning, öka sin KASAM och lättare forma sin identitet i den nya kontexten. Därtill borde satsningar ske på speciella utslussningsboenden för de ungdomar som fått permanent uppehållstillstånd. Genom detta kan det psykiska välbefinnandet öka både för denna grupp och de ungdomar som väntar på beslut, eftersom de båda gruppernas situationer skiljer sig åt, vilket kan skapa både falska förhoppningar och ångest hos de som väntar på sitt beslut.

Sist men troligen viktigast, genom att fördela resurserna annorlunda mellan myndigheterna kan handläggningstiderna förkortas och minska det psykiska lidandet avsevärt.

För att detta ska kunna genomföras krävs ökad forskning i ämnet, som i sin tur kan uppmärksamma samhället i stort, lagstiftare och beslutsfattare på att dessa barn behöver personella och ekonomiska resurser i högre utsträckning än i dag. En översyn över hur dessa resurser ska fördelas är också nödvändig. Att tro att den här målgruppen endast behöver ett boende, med mat och tak över huvudet, och sen ska fungera som vilken tonåring som helst, är inte bara naivt utan tyder också på dålig insikt i problematiken. Om handläggningstiden hos Migrationsverket kan minska är mycket vunnet, både för det individuella barnet och samhället i stort. Det psykiska lidandet i ovissheten under vänta på beslut kan förkortas, och barnet hinner inte heller integreras så djupt att en återresa blir ytterligare ett uppbrott och ett migrationstrauma. Kan större resurser läggas på inledande utredningar när barnen kommunplaceras, av personal som har kompetens att ge dem adekvat stöd, och också tiden att vinna barnens förtroende inför samtal och utredning. Då ökar dessa barns chanser till en god integrering i Sverige.

De här barnen behöver som sagt inte bara mat och husrum, de behöver psykologiskt och interkulturellt stöd i betydligt större utsträckning än de får idag. Dessa barn i kris mår mycket dåligt, och det gäller i synnerhet de barn som inte får stanna. Om de inte får uppehållstillstånd utan utvisas, är det vårt lands skyldighet att se till att de inte är i sämre psykiskt skick efter tiden i Sverige, än de var när de kom hit.

Utökad forskning både på individ-, grupp- och samhällsnivå krävs när det gäller de ensamkommande flyktingbarnens situation. Dessutom finns ett stort behov av utveckling av interkulturell psykologi. Genom att utveckla en större öppenhet och förståelse för andra kulturers lösningar, exempelvis på psykisk ohälsa, ökar möjligheterna att möta de ensamkommande barnen på ett bättre sätt.

Alla som professionellt möter denna växande grupp av flyktingar måste inse att de ensamkommande barnen har potential och inneboende resurser. Därför krävs stöd för att de ska kunna utvecklas och bli trygga individer i sitt nya hemland.

Tillkännagivanden

Ett hjärtligt tack till de tre undersökningsdeltagare som tagit sig tid att låta sig intervjuas, trots den höga arbetsbelastning ni alla har. Utan er kunskap och erfarenhet hade denna uppsats inte kunnat slutföras, och jag är mycket tacksam för er hjälp. Ett stort tack också till min handledare Erik Lindström, för stöd när tankarna spretat och inte gått att få ihop. Ditt lugn och din tro på min förmåga har varit guld värt under arbetet. Tack också till min härliga familj som orkat lyssna på mitt "psykologiprat" under våren 2010.

Referenser

- Angel, B. Hjern, A. (2004). *Att möta flyktingar*. Lund: Studentlitteratur.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bustos, E. & Ramos-Ruggiero L. (1984). *Exilungdomars frigörelseprocess*. Stockholm: Stockholms läns landsting
- Cullberg, J. (2006). *Kris och utveckling*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. London: Routledge
- Derluyn, I. & Broekaert, E. (2007). Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents. [Elektronisk version]. *Ethnicity & Health, Vol. 12 No 2, 141-162*. [2010-04-15]
- Derluyn, I. & Broekaert, E. (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. [Elektronisk version]. *International Journal of Law and Psychiatry, Vol. 31, No , 303-319*. [2010-05-01]
- Derluyn, I., Broekaert, E. & Schuyten, G. (2007). Emotional and behavioural problems in migrant adolescents in Belgium. [Elektronisk version]. *European Child & Adolescent Psychiatry, Vol. 17 no1, 54.62*. [2010-04-15]
- Dyregrov, A. (1997). *Barn och trauma*. Lund: Studentlitteratur.
- Dyregrov, A. (2002). *Katastrofpsykologi*. Lund: Studentlitteratur
- Erikson, E.H. (1968). *Identitet: Ungdom och kriser*. Köpenhamn: Hans Reitzel, 1992
- Franzén, E. C. (2001). *Att bryta upp och byta land*. Stockholm: Natur och Kultur
- Hodes, M., Jagdev, D., Chandra, N. & Cunniff, A. (2008). Risk and resilience for psychological distress amongst unaccompanied asylum seeking adolescents. [Elektronisk version]. *Journal of Child Psychology and Psychiatry. Vol 49, No 7, 723-732*. [2010-04-16]
- Hofstede, G. Hofstede, G. J. (2005). *Organisationer och kulturer*. Lund: Studentlitteratur
- Kristal – Andersson, B. (2001). *Att förstå flyktingar, invandrare och deras barn – en psykologisk modell*. Lund: Studentlitteratur.
- Langemar, P. (2005). *Att låta en värld öppna sig. Introduktion till kvalitativ metod i psykologi*. Sockholm: Psykologiska institutionen, Stockholms universitet
- Malmström, C. (2006). *Satsa på barns vardagsmiljöer – mottagande och introduktion av flyktingbarn och ungdomar*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Skriftserie 2006:3.
- Michel, P.-O. Lundin, T. Otto, U. (2001). *Psykotraumatologi*. Lund: Studentlitteratur
- Newman, L. & Steel, Z. (2008). The child asylum seeker: Psychological and developmental impact of immigration detention, [Elektronisk version]. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America. Vol 17, No 3. 665-683*. [2010-04-18]
- Patel, R. & Davidson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur
- Ravi, K. & Kohli, S. (2006). The Sound Of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-seeking Children Say and Do Not Say. [Elektronisk version]. *British Journal of Social Work, Vol 36, No 5. 707-721*. [2010-14-20]

Tarkakovsky, E. (2009, a). The psychological well-being of unaccompanied minors: A longitudinal study of adolescents immigrating from Russia and Ukraine to Israel without parents. [Elektronisk version]. *Journal of Research on Adolescence*. Vol 19, No2, 654-671, 177-204. [2010-04-17]

Tartakovsky, E. (2009,b). Cultural identities of adolescent immigrants: A three-year longitudinal study including the pre-migration period. [Elektronisk version]. *Journal of Youth and Adolescence*. Vol 38, No 5, 654-671. [2010-04-17]

von Tetzchner, S. (2005). *Utvecklingspsykologi – Barn- och ungdomsåren*. Lund: Studentlitteratur

Thomas, S., Thomas, S., Nafees, B. & Bhugra, D. (2004). 'I was running away from death'– the pre-flight experiences of unaccompanied asylum seeking children in the UK. [Elektronisk version]. *Child: Care, Health and Development*, Vol 30, No 2, 113-122. [2010-14-15]

Vetenskapsrådet (2010). *Codex - Regler och riktlinjer för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning* [Elektronisk] Tillgänglig på:
< <http://www.codex.vr.se/forskningshumsam.shtml>> [2010-05-30]

.
. .
.